

Đập Xayaburi: Lào đã vi phạm Hiệp định Mekong năm 1996 như thế nào

Tác giả: Kirk Herbertson

Vào ngày 7 tháng 11 năm 2012, Lào đã [chính thức khởi công](#) Dự án Thủy điện Xayaburi gây nhiều tranh cãi, đây là đập đầu tiên trên dòng chính ở Hạ lưu Sông Mekong. Tuy nhiên, quá trình xây dựng không diễn ra đúng trình tự. Hoạt động xây dựng đã bắt đầu gần hai năm trước khi có công bố chính thức. Việt Nam và Campuchia đã kêu gọi trì hoãn việc xây dựng vì những lo ngại về tác động xuyên biên giới của đập vẫn chưa được giải quyết ổn thỏa. Lào chưa bao giờ tiến hành phân tích toàn diện về các tác động xuyên biên giới, mà luôn quả quyết rằng đập được thiết kế để tồn tại bền vững với môi trường. Ban Thư ký của Ủy hội Sông Mekong (MRC) không tán đồng với những tuyên bố của Lào, nhưng lời khuyên nghị đó đã không được quan tâm đến. Tiến trình xây dựng đập vẫn tiếp tục, bất chấp những rủi ro liên quan chưa xác định rõ ràng.

Đập Xayaburi là thử nghiệm quan trọng đầu tiên cho [Hiệp định Mekong](#), một hiệp ước ký kết vào năm 1995 giữa bốn bên Campuchia, Lào, Thái Lan và Việt Nam. Hiệp ước được mong đợi sẽ thúc đẩy sự hợp tác trong việc sử dụng và quản lý lưu vực sông. Nhưng thay vì hợp tác với chính phủ các nước láng giềng, thì Lào bắt đầu thực hiện dự án đập Xayaburi trong khi Campuchia và Việt Nam lên tiếng quan ngại về các tác động xuyên biên giới của dự án. Thái Lan giữ im lặng trước những tranh chấp xảy ra, nhưng âm thầm tài trợ cho dự án và đồng ý mua điện. Đến tháng 11 năm 2012, việc thực hiện dự án của Lào và Thái Lan đã tiến rất xa mà Campuchia và Việt Nam vẫn chưa có đòn bẩy đáng kể nào để nâng cao mối quan ngại của mình.

Lào khẳng định rằng đập Xayaburi tuân thủ theo Hiệp định Mekong 1995. Nhưng nhiều người đã bày tỏ nghi ngờ với tuyên bố này.

Trong một báo cáo mới đây, chúng tôi nghiên cứu các điều khoản của Hiệp định Mekong một cách chi tiết hơn. Về phần từ ngữ, câu chữ dùng trong Hiệp định này thường khá mơ hồ. Trong nỗ lực tìm hiểu kỹ càng hơn, chúng tôi đã nghiên cứu toàn bộ các điều khoản của Hiệp định Mekong. Chúng tôi cũng xem xét: (i) các hồ sơ về quá trình các cuộc đàm phán, mô tả dự định của các bên khi họ soạn thảo Hiệp định, và (ii) pháp luật quốc tế để diễn tả ý nghĩa của các từ được cân nhắc sử dụng trong Hiệp định. Với cách làm như vậy, một bức tranh về Hiệp định Mekong đã dần hé mở rõ ràng hơn. Chúng tôi thấy rằng Lào đã hiểu sai Hiệp định Mekong và không tuân thủ một số yêu cầu quan trọng trong Hiệp định.

Bản báo cáo đầy đủ có sẵn dưới đây, nhưng những phát hiện chính được tóm tắt như sau.

Lào phải tìm kiếm sự đồng thuận với các nước láng giềng trước khi bắt đầu dự án này.

Để dung hòa quyền lợi của các quốc gia ở thượng lưu và hạ lưu, Hiệp định Mekong yêu cầu cả bốn chính phủ thực hiện một nỗ lực "thiện chí" để đạt được sự đồng thuận về việc một dự án có

nên triển khai hay không. Thay vì cố gắng để đạt được thỏa thuận về đập Xayaburi, Lào tuyên bố rằng mình chỉ phải *xem xét* ý kiến của các chính phủ khác. Lào đã không nỗ lực thỏa hiệp về vị trí của mình hoặc để đạt được một giải pháp chung.

Lào phải để các chính phủ khác có cơ hội đánh giá tác động của dự án.

"Việc tham vấn trước" của Ủy hội Sông Mekong (MRC) là quy trình mà cả bốn chính phủ cố gắng để đạt được một thỏa thuận chung. Mục đích chính của việc tham vấn trước là để các chính phủ khác có cơ hội đánh giá tác động xuyên biên giới của dự án. Tuy nhiên đối với đập Xayaburi, Lào đã không để các chính phủ láng giềng có một cơ hội nào để đánh giá tác động xuyên biên giới của dự án này. Đặc biệt, chính Lào cũng không đánh giá các tác động xuyên biên giới trước khi bắt đầu quá trình tham vấn trước vào tháng 9 năm 2010.

Lào không được phép thực hiện dự án trong khi quá trình tham vấn vẫn đang tiến hành.

Luật pháp quốc tế và Hiệp định Mekong cấm các chính phủ thực hiện một dự án trong khi các chính phủ khác vẫn đang còn thảo luận về dự án đó, đây là một phần nghĩa vụ trong đàm phán "thiện chí." Lào và nhà phát triển Ch. Karnchang đã bắt đầu thực hiện dự án đập Xayaburi vào cuối năm 2010 trước khi chính phủ các nước Mekong kịp gặp nhau để thảo luận về dự án. Sau đó, Lào ngang nhiên cho rằng "công tác chuẩn bị" đã được cho phép theo Hiệp định Mekong trong khi các cuộc tham vấn vẫn đang tiến hành.

Lào phải nghiên cứu tác động xuyên biên giới của dự án trước khi việc tham vấn diễn ra.

Theo luật pháp quốc tế, các chính phủ được yêu cầu phải ngăn chặn thiệt hại đáng kể cho những nước khác, trong đó bao gồm việc thiết lập một khoảng thời gian dự trữ đủ để đánh giá tác động xuyên biên giới của dự án. Sau khi không thực hiện đánh giá tác động xuyên biên giới của đập Xayaburi trong năm 2010, Lào đã từ chối trì hoãn thực hiện dự án khi Campuchia và Việt Nam yêu cầu phải có các nghiên cứu này trong quá trình tham vấn trước. Thay vào đó, Lào tuyên bố rằng công nghệ -vẫn chưa được kiểm tra- mà công ty tư vấn Pöyry đề xuất là đủ để giảm thiểu bất kỳ tác hại nào.

Campuchia, Việt Nam và Thái Lan có quyền mở rộng khung thời gian tham vấn trước.

Khoảng thời gian mặc định cho việc tham vấn trước là sáu tháng, nhưng theo luật pháp quốc tế các chính phủ ở hạ nguồn có quyền gia hạn thêm. Lào tuyên bố rằng quá trình tham vấn trước về đập Xayaburi sẽ tự động kết thúc sau sáu tháng. Trong thời gian sáu tháng đầu tiên này, Lào không cung cấp được các thông tin mà các chính phủ khác cần để đánh giá tác động của dự án. Điều này làm hạn chế mục đích chính của việc tham vấn trước. Lào cũng đã bắt đầu thực hiện dự án ngay trong giai đoạn đầu tiên này.

Campuchia, Thái Lan và Việt Nam có quyền yêu cầu bồi thường cho bất cứ thiệt hại nào.

Lào có nghĩa vụ tuân theo luật pháp quốc tế phải ngừng thực hiện dự án ngay lập tức nếu dự án đó gây hại cho các nước láng giềng. Chính phủ các nước ở hạ nguồn như Campuchia, Thái Lan và Việt Nam có thể yêu cầu bồi thường cho những thiệt hại do con đập gây ra. Campuchia, Thái Lan, và Việt Nam có lẽ sẽ gặp khó khăn để nhận được bồi thường, bởi vì chưa có đủ số liệu cơ bản vào thời điểm này để đo lường đập Xayaburi sẽ thay đổi sông Cửu Long như thế nào. Cả ba quốc gia hiện nay phải đối mặt với nhiệm vụ khá khó khăn là giám sát chặt chẽ các tác động mà con đập gây ra.

Đập Xayaburi đã thiết lập một tiền lệ nguy hiểm có thể làm suy yếu mối quan hệ hợp tác trong tương lai. Trong năm 2013, những việc tương tự cũng có thể theo đó tiến hành trước ở hai con đập khác trên dòng chính sông Mekong là Don Sahong và đập Pak Beng. Nếu việc cải cách không được thực hiện một cách nhanh chóng, những bất đồng về các đập Mekong có thể leo thang thành một cuộc xung đột với những tác động kinh tế và chính trị nghiêm trọng.

Đọc toàn bộ bản báo cáo bằng tiếng Anh ở đây: http://www.internationalrivers.org/files/attached-files/intl_rivers_analysis_of_mekong_agreement_january_2013.pdf

- Xin vui lòng truy cập [trang web Đập Xayaburi](#) của chúng tôi để biết thêm thông tin chi tiết.